

Олена Гринь
*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії України, археології та краєзнавства,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка*

РОЗВИТОК ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ

Актуальність теми зумовлена низкою викликів, перед якими постала українська освіта в умовах російсько-української війни, а також стрімкими темпами розвитку інформаційного суспільства. Збройна агресія Російської Федерації унеможлиблює очне навчання у багатьох регіонах України, відтак в умовах дистанційного та змішаного навчання особливого значення набуває використання цифрових технологій, які дозволяють забезпечити неперервність освітнього процесу та його якість. Під час війни особливо важливим є розвиток у здобувачів освіти критичного мислення як запоруки стійкості до маніпуляцій і дезінформації, формування національної ідентичності та громадянської свідомості. Значний потенціал щодо формування історичної пам'яті та ціннісних орієнтирів як у закладах загальної середньої, так і вищої освіти має історія як навчальна дисципліна. Так, в Наказі Міністерства освіти і науки України від 30 листопада 2024 р. «Про концептуальні засади реформування історичної освіти» зазначено, що метою вивчення історії є формування «національної та культурної ідентичності; виховання патріотизму, громадянської відповідальності» [4, с. 6].

Реалізація цієї мети можлива за умови переходу від знаннєвої парадигми у навчанні історії до компетентнісної. На думку П. Мороза та І. Мороз, одним з ключових завдань сучасної освіти є формування дослідницької компетентності, яка «розвиває здатність до самонавчання й адаптації в умовах інформаційно насиченого середовища» [2, с. 121].

Мета статті – узагальнити досвід і визначити ефективні цифрові інструменти, що сприяють формуванню дослідницької компетентності здобувачів освіти у процесі навчання історії.

Дослідницькою компетентністю здобувача освіти з історії є здатність здійснювати пошук, аналіз і критичне осмислення інформаційних джерел для здобуття нових знань. Вона передбачає сформованість певних умінь, навичок, мотивації, творче мислення і рефлексивний компонент [1, с. 59–60].

Розвинена дослідницька компетентність дає змогу ставити запитання, визначати проблеми та формулювати гіпотези, працювати з різними типами джерел, аналізувати, порівнювати, узагальнювати і робити обґрунтовані висновки, розуміти множинність історичних інтерпретацій, представляти результати власного дослідження в усній, письмовій чи цифровій формі, дотримуватися принципів академічної доброчесності.

Крім того, дослідницький підхід сприяє підвищенню мотивації до навчання історії, адже здобувачі освіти виступають у ролі активних творців, а не пасивних споживачів знань. Водночас, використання здобувачами освіти цифрових технологій при здійсненні навчальних дослідницьких проєктів дозволяє осучаснити освітній процес, забезпечити доступ до широкого кола джерел, підвищити якість опрацювання даних та візуалізації результатів, а відтак сприяє формуванню навичок, необхідних в сучасному цифровому світі.

Формування дослідницької компетентності відбувається в процесі виконання як дослідницьких завдань («проаналізуйте», «аргументуйте», «доведіть») та проєктів, реалізація яких охоплює повний цикл дослідницької діяльності, так і при розв’язанні більш коротких завдань дослідницького типу.

В таблиці 1 наведено приклади конкретних цифрових інструментів, які засвідчили ефективність у процесі виконання дослідницьких навчальних завдань з історії.

Таблиця 1 – Використання цифрових інструментів на різних етапах виконання дослідницьких завдань з історії

Етап дослідницької роботи	Цифрові інструменти	Особливості використання
Постановка проблеми, формулювання теми, гіпотези та дослідницьких запитань	Padlet, Miro, Google Docs, MindMeister, IdeaBoardz, Canva	«Мозковий штурм» при генеруванні ідей, візуалізація проблеми, зв'язків та гіпотез.
	ChatGPT, Perplexity, Gemini	Уточнення формулювання теми, мети, розвиток вміння ставити дослідницькі запитання, а також критично оцінювати згенеровані штучним інтелектом гіпотези.
Збір наукової літератури та історичних джерел	Електронні архіви та бібліотеки (Archium, Електронний архів Українського визвольного руху, Жива історія: онлайн архів усноісторичних та візуальних джерел, Міжархівний пошуковий портал, Національний банк репресованих, Europeana та ін.). Пошукові системи (Google Scholar, Scilit, DOAJ, Perplexity, Connected Papers).	Пошук оцифрованих історичних джерел та наукових публікацій. Розвиток навичок роботи з цифровими архівами та базами даних.
	Google Arts & Culture, Mozaik Education, Running Reality	Робота з візуальними джерелами, 3D-реконструкціями, інтерактивними мапами.
	Google Forms	Проведення опитування.
Аналіз та інтерпретація	Research Rabbit, Google Earth, TimelineJS, Infogram, Napkin	Візуалізація зв'язків між дослідженнями, створення інтерактивних хронологій, карт, інфограм, діаграм тощо.
Структурування та написання тексту	Текстові редактори з функцією спільної роботи (Google Docs), перевірка граматики (LanguageTool) системи управління бібліографією (Zotero, Mendeley), інструменти для перевірки на плагіат (Turnitin, Unicheck)	Спільне редагування тексту, корекція правопису, автоматичне генерування списку літератури та коректне цитування відповідно до обраного стилю, забезпечення академічної доброчесності.
Презентація результатів і рефлексія.	MS PowerPoint, Canva, Genially, Prezi, Gamma, Padlet, Mentimeter, Kahoot	Створення мультимедійних презентацій, інтерактивних дошок та вікторин, відео. Сприяють розвитку навичок публічного виступу, рефлексії і культури цифрової комунікації.

Втім, попри очевидні переваги, використання цифрових інструментів у навчанні історії висвітлює низку викликів: проблему цифрової нерівності, перевантаження інформацією, необхідність дотримання етики дослідницької діяльності, у тому числі при застосуванні систем штучного інтелекту [5, с. 445]. Разом із тим, обґрунтоване та виважене використання цифрових ресурсів дає змогу мінімізувати ці ризики й забезпечити умови для розвитку дослідницької компетентності здобувачів освіти [3, с. 98].

Висновки. Ефективна реалізація дослідницького підходу у навчанні історії через цифрові інструменти забезпечує комплексне формування дослідницької, цифрової та інформаційної компетентностей, що є важливим для реалізації компетентнісного підходу та досягнення мети історичної освіти – виховання свідомого та відповідального громадянина.

Список використаних джерел

1. Головань М. С., Яценко В. В. Сутність та зміст поняття “дослідницька компетентність”. *Теорія та методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі: збірник наукових праць*. Вип. VII. Кривий Ріг, 2012. С. 55–62.
2. Мороз П., Мороз І. Дослідницька діяльність учнів з історії в школі: концептуальні засади та практичні аспекти впровадження. *Освітній процес в умовах воєнного часу та повоєнного відновлення України з інтеграцією в європейську спільноту*. Ломжа–Київ, 2024. С. 119–140.
3. Москалюк М. М., Лень А. В. Цифрові технології та їх роль у вивченні історії. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*. 2025. № 18. С. 92–101.
4. Про затвердження концептуальних засад реформування історичної освіти в системі загальної середньої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України №1072 від 30 липня 2024 р. URL: <https://surl.li/czqbwH> (дата звернення: 20.10.2025).
5. Hryn O., Shevel A., Shcherbyna N., Kubrak O., Zadorozhny K. Implementation of artificial intelligence in the system for detecting academic dishonesty in Ukrainian secondary and higher education institutions. *Periodicals of Engineering and Natural Sciences*. 2025. 13(2). 445–458.